

ועיין בשטמ"ק (ברכות מז.) שפירש את דברי הגמ' שלא יזרוק ברכה מפיו דהיינו שלא ימהר להתחיל בברכה חדשה אלא בכדי שיהיה שהות לענות אמן.

אריכות בעניית האמן:

כתבו הגהות מיימוניות בפ"א מהלכות ברכות בשם הירושלמי העונה אמן ארוכה יאריך ימיו "בטובה", כמה שיעורה כדי שיכול לומר אל מלך נאמן.

לא יאריך בה יותר מדאי איתא בברכות מז. רבה בר בר חנא מתני לבריה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים רב חסדא אמר מפי רוב העונים א"ל רמי בר חמא מאי שנא רובא דאכתי לא כליא ברכה מיעוטא נמי לא כליא ברכה א"ל שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה וכתבו התוספות (ד"ה כל) דטעמא לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשהוא מאריך יותר מדאי.

והמהרש"א כתב שהעונה המאריך סובר שעל ידי שיאריך באמן יאריך ימים ושנים כדאמרינן כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו והוא טועה דאריכות ימים ושנים יותר מדאי נמי אינן טובים כמ"ש והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ וגו' ע"כ. ויש לדייק מדברי הירושלמי כדברי המהרש"א ששם אמרו שכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו "בטובה".

ועיין במדרש רבה (ויצא ט"ח) שסנחריב לא בלבד את העיר לוז, נבוכדנצר לא החריבה, והיא העיר שלא שלט בה מלאך המות מעולם. הזקנים שבה מה עושין להם, כיון שהם זקנים הרבה מוציאים אותם חוץ לחומה והם מתים, וכע"ז איתא גם בסוטה מז: אלא שהגירסא שם זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן יוצאים חוץ לחומה והם מתים ואפשר שהכוונה שדעתם

משתבשת עליהם ולכן הולכים ומתאבדים ולגי הראשונה צ"ל שמותר לגרום באופן סגולי שאדם ימות (וראה קה"י סוף ב"ק גבי היזק ורציחה באופן סגולי), עיין לקמן מאשה זקינה ובמש"כ בזה בסימן קיט. ועיין זוהר תרומה קנב. אם מאריכים ימים שם, ועיין בגיטין ע. שאדם שאכל דבורה ולא יחיה מ"מ ישקו אותו חומץ ע"מ שיספיק לעשות צוואה.

וצריך לפרש לפי המהרש"א את כל המקורות שנאמר בהם ששכרן אריכות ימים וכן הפסוק (משלי י, כז) אומר יראת ה' תוסיף ימים, שהכוונה אריכות אבל לא יותר מדאי.

והבאנו בסימן צ מהילקוט שמעוני (עקב רמז 1234567) מתעצא מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא אמרה ליה רבי הזקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של נוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה ואני מבקשת להפטר מן העולם, א"ל מה מצוה את למודה לעשות בכל יום, א"ל למודה אני אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום, א"ל מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה.

אמנם ביותר יש להקשות על המהרש"א מהגמ' (עירובין נד:) דרבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר יומא חד בעויה למלתא דמצוה תנא ליה ולא גמר אמר ליה האידנא מאי שנא אמר ליה מדהיא שעתא דאמרו ליה למר איכא מילתא דמצוה אסחאי לדעתאי וכל שעתא אמינא השתא קאי מר השתא קאי מר אמר ליה הב דעתך ואתני לך הדר תנא ליה ארבע מאה זימני ואחרינן נפקא בת קלא ואמרה ליה ניחא לך דליספו לך ארבע מאה שני או דתיזכו את ודרך לעלמא דאתי אמר דניזכו אנא ודריי לעלמא דאתי אמר להן הקדוש ברוך הוא תנו לו זו וזו. ועוד יש

לציין מהא דרב (והוא רבי אבא, כמש"כ הרמ"ע מפאנו כנפי יונה ח"ג, סב, אך עיין בשם הגדולים ערך אבא) חי ארבע מאות שנה או שלוש מאות שנה (שטמ"ק כתובות פא. ועיין סדר הדורות ערך אבא אריכא ד"א שם שחי מאה שנה), ובפתח עינים (לחיד"א ברכות טז:) כתב שהועילה לו לרב תפלתו שהיה מתפלל בסיום תפלת י"ח יה"ר מלפניך שתתן לנו חיים ארוכים וכו' (כמבואר בברכות ט:), וא"כ לדברי המהרש"א הנ"ל צ"ב.

ומצינו עוד רבים מגדולי ישראל שהאריכו חיים שלדעת רש"י (מנחות סב:) מרדכי מימות אחשורוש האריך ימים יותר מד' מאות שנים שחי עוד אחרי נס חנוכה (ותוס' חלקו עליו שם), ועיין בהקדמת הרמב"ם (לזרעים פרק ד) שרבי דוסא בן הרכינס היה בדורו של שמעון הצדיק, וביבמות טז. מובא שחי גם בזמנו של רבי עקיבא וא"כ חי בערך חמש מאות שנה (עיין סדר הדורות תנאים ואמוראים ד ובתולדות אדם לר"ז מוילנא הביא ירושלמי שאמר שענינו של ראב"ע דומות לענינו של עזרא, אך אפשר שבסוד ה' ליראיו אמר כן) אא"כ היה עוד רבי דוסא בן הרכינס, ורבי יוחנן י"א שחי ד' מאות שנה וי"א ש' מאות שנה (אך החיד"א ביעיר אוזן מערכת י, יב פקפק על זה), ופנחס האריך ימים שלוש מאות שנה עד ימי יפתח, ורבי נחוניא בן הקנה האריך ימים מאות שנים למבואר במגילה כח. ששאלו ר"ע בזכות מה האריך ימים, ויונתן בן עוזיאל משמע שחי קרוב לש' מאות שנה שהרי במגלה ג. אמרו שאמר את התרגום מחגי זכריה ומלאכי (שנפטרו בערך בשנת ג' אלפים תמ), ובב"ב קלד. אמרו שיונתן בן עזיאל היה תלמיד של הלל הזקן (שחי בשנת ג' אלפים תשכח), ולדברי הגמ'

(ב"ב צא:) אבצן זה בועז וא"כ חי כמה מאות שנים עיין ברש"י (דברי הימים א ב,יא), ועיין במהר"ץ חיות (סנהדרין מז.) שאפשר שמיכה חי יותר מז' מאות שנה ועיין בגמ' מגילה כח. שרבי יהושע בן קרחה בירך את רבי: יהי רצון שתגיע לחצי ימי (ורייב"ק נולד בן כשהיה בן מאה ושלשים כמובא בשוחר טוב צב,יג) ושאלו רבי, לכולהו לא? אמר לו הבאים אחריו בהמה ירעו? וזהו שהיה לדברי רבי המובאים ברש"י חולין ז. ד"ה מקום שרבי השאיר לבניו תקנות ע"מ שיתגדל שמסן וא"כ לנשיא לא טוב אריכות ימים באופן שבניו לא ירשו נשיאותו ונ"מ צ"ע שיברך שבניו יאריכו ימים יותר, וי"ל שכל דור יש לו את הנשיא שלו (ובסנהדרין קה. מבואר שבלעם הוא לבן וא"כ חי גם מאות שנים, ופרעה שהיה גם מלך על נינוה חי א"כ למעלה משש מאות שנה).

ואם ניישב דברי המהרש"א שאדם גדול שכל מהותו בעולם הזה לצורך העולם הבא אצלו אריכות ימים היא טובה א"כ מדוע שלא נאמר שהוא יאריך באמן ויש לאדם לדעת אם הוא צדיק כמבואר בברכות סא; ועיין במש"כ בסימן נג במעלה לבחור ש"ץ עניו, שידיעת האדם מקומו אינה חוסר ענוהו.

יש לעיין לדברי המהרש"א אם יכול להאריך כשמכוון בהדיא שלא ע"ד להאריך ימים ושנים יותר מדאי (אא"כ נבאר דברי המהרש"א שכוונתו שבאמת מה שמאריך באמן יותר מדאי זה עצמו גורם לאריכות ימים יותר מדאי, ואין כאן רק חיסרון בכוונת העונה).

עוד יש לעיין האם בשאר דברים שאמרו שהם מאריכים ימים גם בהם לא יאריך יותר מדאי, אך יש לומר שדוקא בעניית אמן שהיא כתפילה בזה חששו שלא יאריך מדאי.

סעיף ט

להמתין למאריכים באמן

להמתין למאריכים: תלוי אם מוציאם * כשיודע שרוב הציבור ענו במרוצה * האם חזרת הש"ץ נחשבת כברכה שמוציא בה את הקהל * כשהש"ץ התחיל ברכה האם עדיין יכול לומר אמן * כשהתחיל לענות אמן יכול לסיים * לדבר לפני שהציבור ענה אמן

דשאני ברכת כהנים דבעינן שישמעו כולם לכן צריך להמתין, ודעת הפרמ"ג שחזרת הש"ץ הוא כדין ברכת כהנים שמחוייבים לשמוע כל הציבור, א"כ צריך להמתין עד שיכלה אמן מכל הציבור, וכתב בדברי השו"ע כאן שצריך להמתין על רוב הציבור היינו דוקא בשאר ברכות ולא בחזרת הש"ץ, ולדבריו יצא חומרה שאדם שמברך כמה ברכות בבת אחד כגון בברכות השחר יצטרך להמתין על רוב האנשים שעונים אמן על ברכתיו אע"פ שאינם יוצאים ממנו בברכות השחר, ועיין בסימן קסז, טז ושם כתב המ"ב שכל מה שצריך להמתין לבצוע את הלחם רק אחר שכלתה אמן מרוב העונים זה דוקא שמוציאם יד"ח (אך עיי"ש בפרמ"ג).

והפר"ח חולק על השו"ע שגם בברכת כהנים אי"צ להמתין על כל הציבור.

כתב הביה"ל ולענין חזרת הש"ץ שלנו יש דיעות בין האחרונים דאף דכולנו בקיאים מ"מ כבר תקנו חז"ל אף לנו ואפשר דהוא בכלל ברכה חיובית, ע"כ. ועיין בס"ק לג שגם הביא את המחלוקת בזה ושם סתם לכתחילה להחמיר שחזרת הש"ץ נחשב כחיובית ומשום כך לכתחילה יחשוש לשמוע את הברכה כדי שלא יכנס לספק אמן יתומה.

להמתין לרוב הציבור:

כתב המ"ב על רוב הציבור מחויב להמתין בכל התפלה שלא להתחיל בברכה שלאחריה עד שיענו אמן, וכן בקדיש (וכל דבר שעונים אמן אחריו,

איתא בברכות מז. אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים רב חסדא אמר מפי רוב העונים אמר לו רמי בר חמא מאי שנא רובא דאכתי לא כליא ברכה מיעוטא נמי לא כליא ברכה אמר ליה שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה.

ברכה שרוצה לצאת בה, א"כ מעכב שימתין עד שיסיימו כל השומעים לענות אמן, ואפילו אם מאריכים יותר מדאי מ"מ לא יתחיל ברכה אחרת.

בברכה שלא מוציא בה אחרים,

בזה אי"צ להמתין על היחידים שמאריכים בעניית אמן, ומ"מ צריך להמתין על היחידים כשיודע שרוב הציבור ענו במרוצה, דכל הטעם שאי"צ להמתין על היחידים המאריכים הוא כיון שהם עושים שלא כהוגן, אבל כאן הרוב עשו שלא כהוגן שקיצרו, אך בסתמא אי"צ לחשוש שהציבור אמרו במרוצה, אלא כשרוב הציבור סיימו ימשיך בברכה הבאה כדכתב הביה"ל.

חזרת הש"ץ אם נחשבת כברכה שמוציא בה את הרבים:

השו"ע כאן פסק שצריך להמתין על רוב הציבור, משא"כ בברכת כהנים כתב (קכח, יח) שימתין על כל הציבור, וכתב הפרישה לבאר שבחזרת הש"ץ מספיק שתכלה האמן מרוב הציבור, ואי"צ שכל הציבור יסיימו עניית אמן כיון שכל אחד יכול להתפלל בעצמו, ושונה במהותו מברכת כהנים, וכ"ה במ"א (קכח, כז)